

АКТ ЗО ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

На весні 1941 року, напередодні вибуху німецько-советської війни, стали очевидними гітлерівські плянки супроти України: підманути туманними клячами й обіцянками, запрягти до свого імперіалістичного воза, а потім зробити з України терен колонізації, господарської експлуатації і джерело невільничої робочої сили. Спершу, на час війни, Берлін плянував грати на облуду, з одного боку — обіцяти державність, а з другого — вимовлятись восиними обставинами, українською непідготовленістю і т. п. Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці непідготовлені, необ'єднані, розсварені, нема з ким говорити і т. п. А при тому була ставка на розигру одних проти інших, не допускаючи до порозуміння. Тоді вимогою часу стало порозуміння всіх українських політичних чинників, які були на західних окраїнах і на еміграції в Європі, створити одностайний фронт і сконсолідований осередок-репрезентацію. Цю вимогу ситуації зрозуміли всі українські політичні чинники і за почином революційної ОУН у Krakovі створився Український Національний Комітет, до якого ввійшли представники всіх середовищ, центрів і угруповань, за винятком одного чи двох. ОУН виступила з ініціативою і доклада всіх старань, щоб здійснити консолідаційну акцію, керуючись насамперед рацією актуальної визвольної політики, а не своїм протиставленим відношенням до програмово різних угруповань, які ОУН поборювала. Це саме мали на меті й інші співучасники.

Щодо УНК можна почути на адресу нашої Організації закиди, ніби вона не була вірна супроти партнерів зговорення, що в Акті 30 червня виступила не від УНК, що і далі діяла separatно, а УНК не був активізований. Але цей закид не витримує критики, коли розглянути суть справи. УНК зформувався на засадах відкритої, легальної дії і вже через це не міг бути чинником революційного характеру, бо відразу був би ліквідований окупантами. УНК не готовався до того, щоб починати чи очолювати революційну противіменецьку боротьбу. Він мав оформити й маніфестиувати одностайність української політики, бути речником українських самостійницьких прағнень у межах нормальної політичної дії, а не революційних кроків і боротьби. Акт відновлення Української держави 30 червня 1941 року і розпочате ним державне будівництво — це були дії, виконані революційним порядком, і заздалегідь було відомо, що Гітлер відповість на них безоглядними репресіями. Втягати до того УНК було недоцільно й неможливо. За саме передання УНКомітетом за радіом повідомлення про Акт 30. 6. 1941 року члени УНК були гестапом ув'язнені.

Якщо була б змога нормальної самостійницької політичної дії, якщо б Німеччина респектувала державницьку сувереність України і її не-втручання у війну Німеччини проти західних держав (невідступні тоді декларовані засади української самостійницької політики), в такій обставині УНК вийшов би на поле широкої політичної дії і репрезентації. Де було можливо, там УНК був активізований і відповідно підносилося його значення. Українська Національна Рада створилася у Львові в липні 1941 року у з'їзду з УНК; так само на всіх масових народних зібраннях і маніфестаціях по всьому терену особливо відзначалося постачання УНК, як центру всеукраїнської політичної консолідації. Дальший розвиток подій такий, що не було можливостей для дії УНК, як легального самостійницького центру. В піднімецькій дійсності могли наявно існувати тільки такі політичні твори, які пристосувалися до цієї дійсності; все безкомпромісове, що хотіло вести акцію, мусіло йти в підпілля.

Також і щодо Акту 30 червня 1941 р. і дальших подій треба висвітлити головні моменти, щоб усунути різні невірні, свідомо чи несвідомо розповсюджувані, шкідливі для української політики інтерпретації.

Революційний провід ОУН рішився на такий шлях ставлення визвольної справи у з'їзду з німецько-большевицькою війною пляново, після всебічного обміркування. Було ясно, що гітлерівська Німеччина не думас позитивно ставитися до справи державної самостійності України, а з другого боку — не схоче відразу викликати боротьбу українського народу проти себе. Невиразною політикою, тактикою обіцянок, що не зобов'язують, і проволок, підтримуванням надій на державну самостійність України після закінчення чи то вирішення висліду війни з СССР, гітлерівський режим плянував не допустити до того, щоб прагнення українського народу до державної самостійності спрямувалося рішуче проти Німеччини. Берлін не хотів мати проти себе України, намагався втятти її насамперед у свою війну проти СССР і тим з'язати її з усією своєю політикою, позбавити можливостей продовження незалежної української політики, використати і значною мірою виснажити сили України у війні, а далі відомо, яку долю готовував Гітлер Україні.

Було ясно, що у відношенні до гітлерівської Німеччини не можна було сподіватися на успішність переговорів, ставлення вимот, переконувань тощо. Такі заходи були заздалегідь засуджені на неуспішність і могли мати значення тільки тактичних засобів, щоб мати її такі атути і щоб приховати підготовку до дій по іншій лінії. Справжня ж самостійницька політика мусіла йти шляхом доконаних фактів, власної ініціативи, не зважаючи на політику Німеччини, а коли треба, то виразно проти неї. Український народ мусів на початку нової ситуації, створеної воєнними подіями на його землях, виразно і рішуче сказати своє слово, створити своє життя за власною волею, власними рішеннями. І так сталося. Проголошення Народними Зборами у Львові відновлення Української держави, створення Тимчасового Державного Правління, проведення всенародного плебісциту в формі висловлення

волі народу на масових відкритих маніфестаційних зборах-здвигах на всіх українській території, вільний від большевицької окупації, розгортаєння державного будівництва в усіх галузях — все це довершилось власною волею і власними силами українського народу, не зважаючи на бажання і ставлення німців, проти їхньої волі.

Ми глибоко переконані, що честь Нації, історична і політична коначність наказували так поступати. Ми не мали надій на те, що такі довершенні факти і так виявлена рішуча воля українського народу вплинуть на зміну політичних плянів Гітлера супроти України. Іх нічо изагалі не могло змінити. Але тільки рішучі й довершенні діла з нашого боку могли створити ясну ситуацію, перекреслити найнебезпечніші для України підступи гітлерівські задуми й зберегти відкритий, чистий шлях для дальнішої незалежної визвольної політики. Такими діями була передусім виразно висловлена воля українського народу, що він сам вирішує питання свого життя, завсіди змагає до відновлення своєї суверенної держави, а відновлення між Україною і сторонніми силами ставить у залежність від їх пошани суверенних прав українського народу, визнання його суверенної держави. З цих позицій Україна не відступає ніколи, в кожній ситуації, і своїх природних прав на державну суверенність не зрікається і під натиском наймогутніших сторонніх сил.

Доконані державнотворчі акти мали вирішальне значення для скерування й кристалізації основних внутрішніх політичних процесів, які відбувалися в цілому українському народі від літа 1941 р. Вони були виразно спрямовані до державної суверенності. Серед величезних змагань світових потуг могла губитись, принижити справа української державності. Червень 1941 року запобіг тому і поставив її в центрі політичного розвитку серед всіх бурі на Сході Європи.

Основна лінія облудно-підступної політики Гітлера супроти України була перекреслена. Німці спершу ще наматалися її повернути й утримати, сподіваючись від її успіху дуже багато. Тому вони не виступили відразу з властивою їм безоглядністю, пробували ліквідувати справу тихщем, зам'яти, відсунути. Коли ж стало видно, що це через рішучу й виразну українську поставу не вдається, тоді німецька політика була примушена розкрити свої карти, показати дійсне відношення і пляни. Німецькі репресії і курс одвертої ворожко-окупантської політики відкрили очі всім, отолили істоту німецької «остполітік» і створили виразні фронти.

Дехто закидає, що під час Акту 30 червня 1941 р. були вживі фрази і жести приязного супроти Німеччини тону. В цій справі пора сказати одверте слово, бо наша правда ясна і чиста, і треба припинити фальшиве змальовування дійсності. Ми обстоюємо завсіди незалежність української політики, яка керується тільки українською рацією, а не кокетуванням (безуспішним!) із сторонніми силами. Стоїть питання про основну лінію української політики під час минулої війни, зокрема супроти Німеччини. Війна Німеччини з іншими державами, доки вона не зачіпала України, вимагала від нас повної нейтралності. Україна

була поневолена більшевицькою Росією і в стані боротьби з нею за своє самобутнє існування, за державну суверенітет, не мала ні змоги, ні рациї будь-як втрутатися в справу чужої війни. Коли ж на переломі 1939-1940 років з німецького боку були виявлені намагання на західних окраїнах і в Польщі втягнути українців у війну на заході й вербувати їх до спеціальних військових частин, призначених на західний фронт, Організація і все українство поставилося до цього рішуче негативно. Це пройшло немов нечомітно, бо справа була не голосна, але нею було позначене важливe політичне рішення.

Коли ж Німеччина пішла війною проти Росії, нашого ворога, то Україна не могла прийняти неприхильно цього факту. Але тим ще не роз'язувалося питання взаємин між Україною і Німеччиною. Воно мусіло залежати тільки від одного: як поставиться Німеччина до державної суверенності України, чи буде шанувати українську суверенітет, українські інтереси, чи буде шукати в Україні союзника проти більшевицької Росії — чи трактуватиме Україну як воєнну здобич і об'єкт своїх цілей. Українська самостійницька політика не могла керуватися тим, що гітлерівська Німеччина така, чи така, отже ми відразу проти неї. Ми мусили стати, і стали, на позиції незалежної реалізації нашої національної мети, оборони наших прав і інтересів. А далі мусіла сказати своє слово Німеччина. Коли мало бути розв'язане таке глибоке рішення, згода чи боротьба між Україною і Німеччиною, то тут важили лише істотні, великі питання, а не другорядні чи далекі для нас моменти. І ще одне: коли в такій ситуації мала бути боротьба між нами, — то треба було, щоб її виразно спричинила Німеччина потоптанням прав і волі українського народу. Тому наша лінія дій була чітка: невідступне відстоювання справи державної незалежності, а під умовою шанування її — готовість до приязнів взаємин і до спільної війни проти більшевицької Росії, і тільки проти неї. Таку політичну лінію ми вважаємо за єдино правильну, її ми намітили, її реалізували і важкими жертвами відстоювали — і до неї завжди признаємося. Віримо, що історія її повністю сквалить. А чужий політичний світ також мусить об'єктивно визнати за нами слушність і шанувати нашу поставу.

І ще з одним закидом ми зустрічаємося: чому ОУН так помітно висунулася на перший план у відновленні державності в 1941 р., чому виразно зазначала свою ініціативу й на чільні місця у відроджуваному державному житті висунула своїх членів? Ті, хто шукають матеріалу для обвинувачень, вбачають за цим амбіції, жадобу влади, перегони, щоб хтось нас не випередив і т. п. — а не хотути бачити того, що наочно виявилося в живій дійсності. Отже, тут вирішальними були три питання: питання самого проведення пляну, питання відповідальності і питання збереження зайнятих позицій. Все, що зроблено в червні-липні 1941 року, можна було провести тільки порядком революційним, захопленням німців розполохом, дуже швидким і рішучим діянням. Це могла і мусіла підготувати й організовувати сама ОУН. Якби справа була спрямована на рейки спільної, міжорганізаційної дії, гестапо заздалегідь її паралізувало б.

Було передбачено наперед, що німці поставляться вороже, застосують безоглядні репресії, будуть намагатися змусити до відступу, скасування і т. п. Так і сталося. Від самого початку ув'язнення членів Державного Правління й частини Проводу ОУН, представники німецького уряду старалися всікими методами скликти до скасування чи самороз'язання Державного Правління. Представники Розенберга запевняли, що німецький уряд не виступає проти державної самостійності, тільки з нею треба зачекати, а насамперед концентрувати все для розгрому СССР, пропонували широку співпрацю з українцями, давали термін — 2 роки для поступового запровадження державної самостійності України і т. п. Коли ж такі общини не могли спонукати до скасування актів, тоді прийшли на чергу ультимативні домагання з загрозами репресій супроти Організації і цілого народу, як у ворожій країні. І нарешті дійшло, як відомо, до застосування цих погроз.

При підготові відновлення самостійної української держави проти волі Німеччини передбачалося такий розвиток і враховано німецькі репресії. Отже йшло про те, хто, який політичний чинник виступатиме як відповідальний, з усіма наслідками цього. Треба було виступити з відкритим шоломом. Коли не було зможи в даній ситуації збросою оборонити українську державність, то було конечно, щоб ті, хто Й очолили, не ховались ніяким способом і не зрешили Й під жодним тиском. Революційна ОУН вважала, що мусить взяти на себе відповідальність і обов'язок відстоїти перед світом і перед ворогом право і волю українського народу. Тому в самому Акті 30 червня була виразно зафіксована ініціатива ОУН, а Державне Правління очолив член Проводу ОУН. Зроблено все так, щоб на Організації зосередилася відповідальність, а слідом за цим і всі репресії ворога, спрямовані проти української держави, впали на ОУН, яка була загартована і підготована до боротьби, а не на інші українські політичні чинники.

В той період ОУН мусіла висунутись на чоло. Інші політичні чинники були готові йти цим шляхом доти, поки не дійшло до неминучого, однertого конфлікту з Німеччиною. Вони були склонні до іншої політичної тактики, не до ставлення справи на вістрі меча, — радше до пасивного опору, ніж до активного рішучого виступу в тій ситуації, на початку якої німецько-большевицької війни. На початку боротьби на два фронти ОУН не могла розраховувати на співучасть інших організованих політичних середовищ. Ситуація була така, що не було зможи для явної легальної дії таких чинників і організацій, які хотіли стояти на позиціях державної незалежності України. А підпільні, революційні методи дій, крім націоналістичного руху, іншим середовищам не відповідали. Вони поступово переставали себе проявляти як діючі політичні фактори. Наповерхні лишилося «відполітизоване» громадсько-спільнє життя в тих формах, які дозволяла німецька окупація і куди влилося багато сил. А самостійницьке політичне життя концентрувалося в націоналістичному підпіллі, яке стояло одночасно в боротьбі проти німців і проти большевицької Росії.

(Степан А. Бандера: «Слово до Українських Националістів-Революціонерів за кордоном», 1948 р.)

Д. ДОНЦОВ

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АКТУ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

В чим є історичне значення Акту 30 червня 1941 року — проголошення відновлення незалежної України, опанованої двома великорадянськими державами?

Противники цього Акту, противники націоналістичної ідеї і чину взагалі, цього значення не хотять, властиво не можуть, бачити. В Іх очах це була «романтика» тих, які не рахувалися ні зі своїми силами, ні з обставинами, засуджуючи свою акцію на повну невдачу... Ці закиди стрічкою віддавна з боку «реальних політиків». Так, перед І-ю світовою війною «реальні політики» відкидали ідею сепаратизму, як «нереальну», а навіть «шкідливу» для України, щоб лише чотири роки потім проголошувати те гасло — хоч і в здесніованому вигляді, в Києві... Так було й з «романтикою» і «шкідливою» ідеєю націоналізму в Галичині (в оцінці «реальних політиків»), щоб ця ідея стала незабаром пануючою серед молодого покоління... Так було з ідеєю і українською акцією в АБН, поборюваною «реальними політиками», в контактовських журналах ще й досі, бо ту акцію вела ж тільки «мала група серед всього українського народу» (В. Чапленко в «Нових Днях», травень 1967). А яке ж значення у «реальних політиків» може мати «мала група» в політиці? І ті самі пустомудрі закиди «реальних» недоумків, щодо сепаратизму й щодо АБН, — робилися й робляться ними й досі проти Акту проголошення незалежної України 30 червня 1941 року. Щодо цієї проблеми наводжу тут вислови двох чужинців, американця й француза. Перший, Джон Армстронг, знаний автор англійської книжки «Український націоналізм, 1939-1945», виданої Нью-Йоркським Колумбійським університетом, 1955 р. — пише:

«Націоналізм вражає глибоко психологічну субстанцію народу, він здібний стимулювати ентузіазм, який не легко збудити іншими впливами. Мета поставлена собі націоналізмом не притягає стовідсоткового рационаліста, але та мета має в собі глибокий емоціональний заклик. В минулім століттю світ бачив численні політичні програми, які кілька літ притягали тільки невеличку фанатичну групу захоплених, і нагло ставали могутньою силою, коли обставини дозволяли їм запалити емоції загалу. Коли рух виглядає, що має таку потенціальну силу, не мудро було б легковажити його, хоч би його нинішні вияви були обмежені». Цю динамічну потенціальну силу, на думку Армстронга, мав якраз український націоналізм.

Те саме в книзі одного француза, який займався, чужою для раціоналіста і «реальних політиків», проблемою еліт. Пиші він про ширителів християнської віри, але відносяться його слова й до ширителів віри політичної. Читасмо там: «Будьте батовою войовників за віру, мусите збудити видвоє своєї ідеї в масах, але насамперед мусить бути велика суворість в організації активної групи, бо без неї нема життя, intégrité» (суцільності, чесності, прямоти). «Дехто думає, що тільки роблячи уступки, компроміси, на полі зasad, можна з'єднати людей до своєї віри. На ділі ж, якраз навпаки! Хоч би навіть через цю неуступчивість, непримирюмість (*intransigence*) довелося б спочатку залишилися дуже нечисленну групою»...

Одна книга американця з датою 1955, друга француза з датою 1930 року (L. de Mondesaignes: *«L'Apostolat et le problème des Elites»*). Таких думок можна назбирати далеко більше (я їх наводив багато в моїх писаннях), думок, які для недоумів матеріалізму і раціоналізму залишилися китайською абеткою.

Яке мають вони значення для оцінки Акту 30 червня 1941 року? Величезне! Чи ми не бачили, якими безсилами змобілізувати маси, без всякого динамізму показалися гасла двоєдущої більшості демосоціалізму на Україні по 1917 році? Навіть тоді, коли «обставини» були сприятливі для них, коли упав царат. Але навіть тоді, коли постала власна армія, чи многі з тих «реальних політиків», у розгарі боротьби на життя і смерть, не простягали рукь большевикам? Хіба не бачимо, що атракційну силу здобули тоді не їх гасла, а ті «лицарі абсурду», які не рахувалися з «обставинами», ставши на чолі одвертої боротьби, як і ті, що полягли під Крутами, під Базаром, під час «Зимового походу»? Ті, що їх очолювали Петлюра, Омелянович-Павленко, Натіїв, Болбочан, Тютюнник, Коновалець! Хіба легендою, тучною сурмою для нашадків не залишилися власне ті «романтики», яких імена (не всіх!) я назвав вгорі? Нарешті, хіба вічним вогнем, який запалює і запалюватиме нашадків для боротьби не буде ідея і чин тої «меншини», «непримиримої» у своїй вірі й у своїй акції?

І — щоб згадати історичні часи, — хіба, наприклад, не залишилися динамічним запальним чинником для України Мазепа і мазепинці? Роль цього запального динамічного чинника відігравав весь час на Україні і тепер відіграє Мазепа. Це ж його ім'ям охрестили москалі національний рух на Україні кінця XIX і початків XX століття, його вічно живого привиду лякалися вони і тоді, лякаються й тепер. Це ж його духу перелікався Хрущов у Стокгольмі, хоч Мазепа був переможений. Але часто такі — в даній хвилині — переможені, страчені, розп'яті, з страшною динамічною смвою встають у душах нашадків, щоб знищити світ Пілатів, Іродів і фарисеїв, щоб здійснити великий заповіт відплати, «отмщення».

Ось в чим історичне значення і Акту 30 червня 1941 року. Акт скінчився хвиливою невдачою. Але яскраве проголошення гасла державності — не автономії, не федерації, не союзу з Москвою, а твердо проголошена воля нових «лицарів абсурду» йти «проти всіх», проти всяких «обставин», — ось що запалило душі воїнів УПА, ось що двинуло їх до чину проти двох великих держав, що займали Україну! Хоч була їх меншість, хоч мали вони могутніх ворогів і залих наклепників серед «рідних братів», — не ті наклепники, не чужі ідоли, не «реальні політики» мобілізують і нині дух нових «лицарів святих» на Україні. Акт 30 червня був чином, який голосно заявив, що Україна не зрікається свого повного права панувати на своїй Землі, ні своєї Правди, не зважаючи на жертви. *Contra spem spero!* Це було погнане слово, що робить чин. Як писав Франко — «слова — половина, але вагонъ в одежі слова» творить дива. Таке слово і Шевченко поставив нам «на сторожі», слово, що «пламенем взялось», що «огненно заговорило» в віки в душах нових мазепинців. Безкомпромісове проголошення своєї Правди і воля «лицарів абсурду» чином, наперекір стихіям, «світ запалити» гнилий, здегенерований світ брехні і насильства в ім'я своєї Ідеї... Ця величезна динаміка ідейна й динаміка чину — ось що мав у собі Акт 30 червня для нас і для майбутнього, і ось у чим його історичне значення. Обпліювана «кастратами німими» реальної політики ідея, задушений чин тої меншості, завтра стануть реальною силою на Україні.

Хоч би як «присипляли лукаві» чужинці та їх лакеї цю ідею і націю, збуджену у ногі. Непримирима своя ідея і безкомпромісний чин активної меншості, — ось сила, яка зірве зі сну всю Україну.

«З волі Всемогучого і Всемилостивого Бога в Тройці Єдиного почалася нова епоха в житті Державної Соборної Самостійної України.

Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили її проголосили ту Історичну подію...

Установленій владі віддаємо належний послух. Узнасмо Головою Державного Правління пана Ярослава Стецька.

Від уряду, чия покликаного до життя, очікуємо мудрого справедливого проводу та заряджень... Бог нехай благословить усі Твої праці Український Народ, і нехай дастъ усім нашим Прозідникам Святу Мудрість із Неба».

(З Пастирського листа Митрополита Андрія Шептицького)

ДОРОГОВКАЗ У МАЙБУТНІС

I

Акт 30 червня 1941 р., що ним оголошено відновлення Української держави, належить вже до історії, хоч у потенції він діє ще й сьогодні. Кожний історичний факт, відповідно до його вартості й переоцінки з погляду сучасності, буде діяти завжди. Історія народу не є чимсь мертвим, залишеним в архівах. Це все те пережите, що складається на індивідуальність народу, його аспірації і його динаміку.

Щоб розуміти історію чи історичні, хоч би й нещодавні події, як ось Акт 30 червня 1941 р., треба дати їм (подіям) історіософічну базу, себто проаналізувати їх глибинно, з усіх боків, а не тільки рельєфно, як голі зовнішні факти, які свою зовнішністю можуть викликати зовсім фальшиве враження. Правильна оцінка історії дає правильні напрямки на майбутнє, бо — як каже Ламартін — «історія учить усього, навіть майбутнього». Дехто думає, що нема потреби з'ясовувати, що таке історія, бо коли рубают дрова, вистачить, щоб сокира була гостра. Вистачить, мовляв, збирати факти, а вони будуть говорити самі про себе. Проте, це не таке просте, як декому видається, бо історія має свою власну автономію. Кожна подія має свої зовнішні і внутрішні складники, не зважаючи на те, чи йде про людей, суспільство, цивілізацію, націю, чи про рух, атмосферу або інші речі.

Не тільки історія, а також і філософія має особливе значення для народу. Філософію історії встановив Вольтер, що спрямував історію людства на шлях всебічної інтерпретації, бо головні питання стають метою історичного процесу, природою людського призначення і майбутнім людства. Серед сучасних катаклізмів і зрушень, серед скріжалів трагедій і боротьби нашої нації такі питання нам особливо близькі. Вони стосуються і до Акту 30 червня 1941, як до дуже величної події нашої новітньої історії. Дискусії і судари контролерійних концепцій довкола цієї історичної події були зовсім не на відповідному рівні і — можна сказати — у «ярмарочній площині». Щойно праця Я. Стецька «Акт 30 червня 1941 року» розвіяла затхлу атмосферу непорозумінь і малограмотних нападів, тому вона заслуговує на вийняткову увагу на тлі нашої визвольної політики і нашої творчої духовності.

Історія — безупинний рух і дія кожного суспільства, а рух і дія вимагають порівняння. Наші переконання, наша ментальності, наша віра і стандарт нашої думки теж частини історії, а вони такі різні, як різні люди, суспільні групи, ідеології, тому їм усім історик мусить присвятити відповідну увагу. І коли тут необхідно поставити питання, що таке історичне висячення, то побачимо, що історія світу це глибино-морська потвора, яку не легко розгадати, бо й самий історик має свої власні переконання і методи. Енігматичним являється тоді питання

німецького історика Ранке: «Як це в дійсності сталося?» Хотілось би погодитись із англійцем Ектоном, що все вирішує «здоровий грузд», вирішують перевірені факти, але й здоровий грузд теж буває однобічний і грішить пропущеннями або пліткістю.

Факти — це ще не історія, без оцінки її аналізи вони тільки мертвий запис. Факти були фешнізмом 19-го століття, коли емпірики шукали причиновісти, пов'язуючи факт із фактом. Насправді, причина є тільки одною з багатьох умов історичної події. Шпенглер говорить про культури, які мають життєві циклі, а Тойнбі подібно висловлюється про цивілізації. Одні історики розуміють історію як демонстрацію культу прогресу людства — вони оптимісти; інші не бачать взагалі жодної загальної системи в історії — вони пессімісти. Колінгвуд каже, що історія — це перш за все історія людської думки, вона формує світ ідей, що їх історик оформляє у відповідні системи. Таким чином історія подає дію, як і думки, що спричиняють дію.

Реалісти висувають реальність, але її реальність зводить на манівці, бо має багато значень, як ось соцреалізм, який гойдається, ніби човник на розбурханому морю, що його важко підтримати на поверхні життя. Реалізм минулого ще більше обманливий і зрадливий ніж реалізм сучасного, бо події минулого живуть у своєму власному світі, а наше знання про них може бути лише фрагментарне. Події 30 червня 1941 року нам ще близькі, ніби вчораши, тому й не важко їх розгадати.

Історичні події не повторюються в ліабораторних умовах, але вони часто дуже подібні й мають багато аналогій з минулим. Тому, щоб зрозуміти сучасне, треба обов'язково вивчати минуле, бо щойно тоді його легше збегнути. Минуле зберігається настільки, наскільки залишаються його сліди. Вони розкриваються нам з допомогою сучасності, в якій і якою живемо. Кроче навіть каже, що «вся історія — це сучасна історія», бо все минуле продовжується або розгортається сьогодні. Отже, минуле бачимо очима сучасності. Колінгвуд каже це саме іншими словами: «Історія — це дві речі у взаємному співвідношенні: минуле й сучасне». Бо не тільки минуле розуміємо в світлі сучасності, а й сучасне розуміємо в світлі минулого. Мавши за собою 30 років, багато легше розуміємо сьогодні події 1941 року в Україні, як і їх творців, між якими центральне місце займає і автор книжки «30 червня 1941 року», що користувався також досвідом минулого нашої історії.

Наша визвольна думка, на якій виріс Акт 30 червня, не тільки не похитнулася, навпаки — змінилася, збагатилася широкими політичними обріями, усталізувалася; і минулі події не мали б особливого значення для нас, якби не те, що ця визвольна думка дас нам натхнення і сьогодні. Повторивши слова історика Буркгардта, що «Історія це запис того, що одна епоха знайде взутісним записати з іншої епохи», треба сказати, що автор книжки «30 червня 1941 року» виконав своє завдання близькуче й доцільно. Така книжка була нам вже давно необхідна.

Матеріалісти, які зводять історію до голих фактів, твердять, що тільки вони спроможні дати історії науковий статут. До них долуча-

ються марксисти із своєю зовсім иенауковою фальшивою діалектикою, якою можна погнити все, як хочете і що хочете, а радше, що хоче комуністична партія. Вони заперечують ідеалізм, який у жодному випадку не відкидає правдивої науки, що ґрунтується на свободі людського духу, бо тільки тоді людина творить свободіно свій власний світ, прийнявши за основу найвищі ідеали людської етики. Таким шляхом пішов Я. Стецько на ділі й на письмі. Його провідний мотив — Київ проти безбожної і імперіалістичної Москви, проти реакційного націонал-соціалізму.

Історик Буркгардт пише: «Ми не втасманичені в меті вічної мудрості», а Ранке каже, що »історію керує Провидіння Боже«. Провидіння Боже — християнська концепція. Нібур і Марітен надають історії своєрідний автономний статус, у якому важливим двигуном є мораль, як провідне світло Провидіння. Вільна воля — це теж Провидіння. Гегель спирається на ідею законів Провидіння, що перетворені на закони розуму. Такими саме законами керувалась ОУН у критичні дні 1941 року, як виразник волі народу і його найглибших прағнень.

Інтерпретуючи історію, ми не можемо відкинути моральної оцінки, бо вона невід'ємна І частини. Кожна епоха (наприклад, розвиток націоналізму взагалі й націоналістичного руху в українському суспільстві) базується на найглибших засадах гуманізму й етосу. Для оцінки історії, особливо суспільних явищ і дій, треба мати якийсь тривкий моральний кодекс. Так, наприклад, проблема самовизначення народів, або право суверенітету, в кожних обставинах вириннатиме як однорідний поступлят. Власне моральний кодекс проявив себе виразно в неймовірно складних обставинах, що його описав Я. Стецько у своїй праці. Непохитність морального кодексу надає авторитету, гідності й цілеспрямованості історичним подіям. Тойніби каже, що інвазія італійських фашістів на Абіссінію була непрощеним гріхом. А як же розцінювати масакри Джингіс-хана, Гітлера чи Сталіна? Оцінка двох останніх недвозначно й твердо проходить через усю книжку Ярослава Стецька.

Кроче каже: »Візія вчинених фактів конечна, як єдине джерело історії«. Такої візії не бракувало авторові тоді, коли очолював Державне управління у Львові, не бракує йому й сьогодні, описуючи те, що було. Факти не все говорять самі про себе, за ними мусить бути інтуїція автора, а за інтуїцією — його світогляд, його ідейне наснаження, яке кожне слово чинить правдивим, бо його стимулом є необхідність визволення свого народу.

Історія це те, що зробить історик. Можемо тільки порівнювати історію різних авторів, щоб знайти щось нове. Св. Августин дивився на історію очима раннього християнина, Гіббон — очима англійця 18 століття, Момсен — очима німця 19 століття, Грушевський, хоч жив у 20 стол., більше належав до 19 століття. Я. Стецько — людина сьогоднішнього дня із візією майбутнього, нам його найлегше зрозуміти, бо ми — його сучасники. Коли студіюємо історію, насамперед вивчаемо історика, що є також продуктом історії. Підмет і предмет, історія й історик — належить до остаточного результату обсервації.

В історика-науковця часто бувас антисуспільна настанова, в історика з мистецькими нахилами виходить інтелектуально літературний твір. Чи Я. Стецько письменник? Можна без загання відповісти, що ні, в нього є тільки одна мета — майбутнє української нації. Він не розгублюється у своїх шуканнях, як це робить поет. Арістотель колись сказав: «Поезія більш філософічна й поважна, ніж історія, бо вона шукає загальнюю правди, а історія шукає правди особливої». Не можна повністю зрозуміти й оцінити історичний твір, якщо не зрозуміємо становища автора, з якого він підійшов до історії. Підбір і уклад відповідних фактів завжди залежать від рішення історика. Один із характерів Піранделля сказав, що «факт подібний до мішка, він не буде стояти, якщо не покласти до нього щось відповідне».

Отже, історик явище соціальне. Так треба дивитись і на Я. Стецька, що виріс і формувався в боротьбі за волю і сувереність свого народу. Греки історики недобачали невільництва, бо такою була тодішня епоха. Але, чи можна сьогодні недобачати націоналізму? Момсен в «Історії Риму» з'ясував свої і своїх земляків бажання сильної людини в Німеччині. В історика візія минулого освітлена поглядом у проблеми сучасності. У Я. Стецька минуле, сучасне й майбутнє пов'язані нерозлучно і в тому його непереможна сила. В нього відчувається актуальність і безпосередність. Контроверсійні автори можуть дивитись на нього з недовір'ям, під кутом своєї доктрини, але чи можна в бурхливу й неповторну епоху минулого півстоліття обйтись без перевірки своїх поглядів?

І, врешті, чи Я. Стецько історик у стислому розумінні слова? Напевно ні, хоч його книга поважний причинок до історії, проте, це історія в самому розгari подій. Він і сам схарактеризував свою книгу як «роздумування й аналізу» пройденого, написану в «літаку». Але це не обеззінлює її значення. Коли поставити рядом, для порівняння, Черчілеву «Світову кризу» або Сталінову «Велику вітчизняну війну», побачимо глибину історіософічного наслаждення в Я. Стецька, із його візією майбутнього, з його вірою в краще завтра, у формування повновартісної української людини, героя і борця за краще майбутнє не тільки свого народу, а й усього людства. Книжка Черчіля плітка, бундючна, навіть реакційна. Книжка Сталіна — отидний здегенерований пасквіль.

Історична наука — підбір орієнтаційних фактів, що близькі до реальності, але не є автоматичною дією. Наша індивідуальність відкидає пасивність і за поштовхом інтуїції шукає шляхів для свого вияву. Не можемо погодитись із словами Берtrandа Рассела, що «математика людської поведінки буде згодом такою точною, як і математика машин». Людина видумус машину, а не навпаки. Тому об'ктивна історія — умовна річ. Наше поняття про старовинні Аtenи на базі того, що написане, зовсім не об'ективне, бо знаємо тільки групу провідних людей, а греське суспільство для нас майже не існує. Або, наприклад, яким був для нас Львів у 1941 році, яким для німців, а яким для большевиків? — три зовсім відмінні картини.

з них історичну мережу. Факти середньовічної історії завжди вибирали люди, які мали відношення до релігії. Модерний матеріаліст-історик, як той сухий пил, топиться в морі фактів, які самі за себе нічого не говорять. Тільки вогонь творчої думки, вогонь ідеалізму прояснює темряву. Тому легко зрозуміти її оцінки історію, коли її пише людина, як творець фактів і натхненний їх інтерпретатор.

II

Щоб краще насмітлити її оцінки картину подій, пов'язаних з Актом 30 червня 1941 року, що про цього пише Я. Стецько, треба відповісти на питання, чи історія має в собі чинники прогресу. Живемо надією, що світ іде до кращого, а це означає, що й події на нашому визвольному фронті повинні наблюжати нас бодай до вищого ступеня боротьби, а тим самим і до здійснення нашої мети. Чи справді так, відповідь залежить від того, що розумімо під прогресом. Неймовірний розвиток науки, технології і людської думки веде, здавалося б, до прогресу, але рівночасно бачимо трагічний супільний устрій людства, хаос соціальних доктрин, практику голого й замаскованого насилиства, замаскований і явний моральний упадок, розхитану віру в майбутнє серед молодої генерації.

Проте одне певне є абсолютне: історія і вигляд світу постійно міняються. Не зважаючи на поступ чи занепад людства, з незримою силою виявляється туга за чимсь кращим, а в тих, що знають, чого хочуть — приходить спонтанний вибух енергії для реалізації ідеалів. Таким природним вибухом енергії був Акт 30 червня 1941 р., були ОУН і УПА, як закон розвитку нації, що її жодна сила світу, жодний історичний катаclізм знищити не можуть. Таке явище наскрізь об'єктивне, бо нація ніколи не може перестати творити свою іласну історію. Гете сказав: «Коли ера розкладається — всі тенденції суб'єктивні, з другого боку, коли події дозрівають до нової епохи — всі тенденції об'єктивні». Наша епоха дозрівання — епоха сучільного і цілеспрямованого націоналізму.

Прогрес узaleжнений від вартостей безсумнівних і вічних, до яких належать воля людини й народів. Поступовою є така історія, у якій факти і дії йдуть разом із вартостями, не зважаючи на величезні втрати матеріальні і в людях чи навіть на хвилеву катастрофу, як це було в 1941 році. Прогресом є теж для нас глибше розуміння історії взагалі, бо історія це ми самі, це наше її розуміння і свідома, ідейна інтерпретація. За Акт 30 червня 1941 року ми, безперечно, дорого заплатили, але — як каже Я. Стецько — «найменші жертви має той, хто бореться».

Гегель не дав історії змислу, ані наприму, бо поза пруським деспотизмом не бачив волі, як рушія прогресу. Зробив це влучно Токевіл, що узaleжнлив минуле і майбутнє від волі. Такою ж мовою говорить Д. Донцов, людина нашого століття. Підібрати відповідні факти, знайти вартісні аргументи й надати подіям належний стандарт значення —

вміють тільки люди творчі. Томи історії лежать на полицях, як трупи на кладовищі. Але події з 1941 р. і після нього — б'ються ритмом у наших серцях, співають гімні тріумфу правди й віри, говорять нам, що ми будемо жити завтра й після завтра. Щоб мати здоровий погляд на історію і на майбутнє, треба конструктивно дивитись на минуле. Стародавні автори, як Геродот, Тукідід, Люкрецій, не інтересувались (або дуже мало інтересувались) минулім чи майбутнім. Іхній зміс історії був — Сьогодні. Ми в нашій довгій і безперервній мандрівці дивились інакше на історію, бачили її зміс поза незо, — у нашій вірі, в нашему гарячому бажанні та в нашій невтінності.

Людський ум, у почутті своєї вищості, схильний сприймати вищу мету розвитку історії, вірити в краще майбутнє. Не зважаючи на величезний технологічний прогрес, соціальний поступ не йде паралельно з ним, тому дуже умовний. Прогрес все більше переходить в абстракцію, а досконалість — у сліпий кут, якщо нема віри в надприродне й вічне. Закони космосу все більше нагадують Творця і годі припиняті, що історія не має мети. Антропоцентричні, оптимістичні погляди Ренесансу і раціоналістичний культ прогресу вже не переконують у сучасну епоху. Для пристіння прогресу вживали і насилиства, але й воно не помогло і прогрес залишився пустим словом. Людська цивілізація захищана і її врятують тільки сильні ідеали віри, себто люди, що стають їх прaporonoщими.

Наш народ, поневолений і переслідуваний, зберіг найкращі ідеали людства і в світовій кризі показує семафори правди. Студія історії — це теж студія причин, у нашему випадку — причин нашої історичної долі. Геродот писав історію для збереження пам'яті про минуле. Монтеск'є вказує на загальні причини історичних зрушень — моральні й фізичні. Хто не знає причин, той не розуміє історії. Власне в праці Я. Стецька показані причини подій, безпосередньо пов'язаних з Актом 30 червня 1941 року.

Відповіді на питання — це виснажені причини кожного чину. Наприклад, нас і сьогодні інтересують такі питання: Чи російська революція була невідклична? Чим була зумовлена українська національна революція 1917 року? Чому вона не вдалася? Чи Акт 30 червня 1941 р. був доцільним? Чому Сталін був жорстокий? На чому зродився глибокий ідеалізм Я. Стецька? Чи гарні очі Клеопатри, що в них залибився Антоній, мали вплив на історію? У вдумливого дослідника завжди вириває багато питань, бо він шукає причин і відповіді. А однобічні люди з обмеженим обрієм та придущеним інтелектом, як ось Гайвас і Паньківський, засліплені б'ють головою об стіну, не вмівши ні ставити питань, ні знайти відповіді на них.

Кошмаром романів Кафки є факт, що всі події в них відбуваються без наочної причини, а це веде до тотальної дезінтеграції людської особистості. Кафка — один із спричинників модерного хаосу. У Сартра існування не має ані причин, ані раций, ані потреби. Якась темна безоднія, в якій людський ум не знає, куди повернутись. Сартр, Кафка, Джеймс і ім подібні примушують молоду генерацію вживати нарко-

тиків, бо вона не знаходять відповіді на вічне питання: Чому? Яку ж проречисту відповідь дає Акт 30 червня 1941 року! Причина лиха в гітлерівській тиранії, у звироднілій московській імперії, в опортунізмі західного світу і тих опортуністів, що швейдаються серед нас.

Причин треба шукати, підбирати і створювати розумну гіерархію, бо історія — продукт селекції, але я випадкові причини можна теж узагальнювати. Монтеск'є каже: «Коли особлива причина, як ось випадковий результат бою, зруйнує державу, то мусіла бути загальна причина, яка спричинила самий упадок». Таке твердження допоможе нам оцінити Акт 30 червня 1941 р. в дальших розділах. Акт мав свою глибоку причиновість і дав виразну відповідь на неї. Без Акту ми йшли б у темряву віків. В Акті — наше майбутнє і наша історична правда. За словами голландського історика Хюзінга — «історичне думання завжди теологічне», себто — звернене в бік остаточної причини, вищого пляму, який іде понад історією.

Від історії етекти не можемо, бо ми прийшли на світ у суспільство і в історію. Хто пасивний, історія йде понад його головою, залишивши пасивних на цвітаришах і смітниках життя. Як наша участь у суспільстві мусить бути активна, так і студія суспільства можлива тільки в його русі, змінах, розвитку. Тільки етос, або стиль і зміст життя, залишається незмінним і передаються з генерації в генерацію, через сім'ю, групу, спільноту. Різні системи етосу в різних народів і суспільств не можуть змішуватись, бо кожна з них є чимсь особливим, відокремленим. Мовою нашого етосу був Акт 30 червня 1941 р. і чергові роки визвольної боротьби. Чи бачив нас світ? Безперечно, питання важливе, але найголовніше те, що ми самі віднайшли себе і виявили свою волю.

Наша держава, покищо, в наших серцях, зміцнена черговим актом нашої волі, який веде неївідхиально до ІІ відновлення. Важливе тут те, яку історію ми, як народ, пишемо, а чи взагалі не пишемо. Наша індивідуальна і збірна здатність піднятись понад актуальну історичну конъюнктуру зумовлена відчуттям, що дас нам уяву і стимул брати безпосередню участь в історії. Хто того відчуває не має, той паде на дно історії. Таке відчуття мали творці Акту 30 червня 1941 р., а серед них і автор книжки, про яку згадуємо. Наше минуле, а разом із тим згаданий Акт ідуть разом із нами і допомагають нам у нашему суспільно-політичному і індивідуальному розвитку, бо суспільство ї індивід нерозлучні. Людська вдача, хоч і не міняється легко, проте під тиском історичних подій приирає різні відтінки. Здоровий етос і традиція — запорука твердих характерів як у прогресі історії, так і в реалізації бажань суспільства.

Абстрактних індивідів, що стоять поза суспільством, немає. Мінін одиці відіграють вирішальну роль і мають для нації особливе значення. Такими були і С. Бандера, Я. Стецько, Р. Шухевич і багато інших. Рід лицарського народу не перевірся, навпаки — ще раз підтверджує закон життя й історії. Суспільство ніколи не є уніформне. Створені, ірраціональні, фройдівські типи одиниць, які себе ніколи не знайшли, були і в епоху Акту 30 червня 1941 р. і про це довідуюємось.

із книжки Я. Стецька. Історія вчить, і ще раз навчала нас, що тільки ті, що мають глибоке почуття відповідальності й безмежної посвяти, можуть розуміти ситуацію й події — можуть розуміти вимогу часу і брати відповідну участь у творенні історії.

III

Такі загальні ствердження дають нам можливість дати належну оцінку подіям 1941 року, що їх детально описує в своїй книжці голова Державного управління з 1941 р. Ярослав Стецько. Треба пригадати й історично-супільне тло Акту та роки перед другою світовою війною. В першій світовій війні, коли розпалилася московська імперія й розгорнулась Українська Національна Революція, проголошено сувереність і соборність України IV-им Універсалом і Актом 22-го січня 1919 року. Але політична слабість проводу і його захоплення соціалізмом та інтернаціоналізмом зруйнували нашу революцію, державність і сувереність. Замість будувати свою державу й закріпити її зброєю, наші лідери пішли в найгарячіший час на федерацію з ворогом і повністю занехтували потребу власного війська. Орієнтація на чужі сили не дозволила консолідувати й мобілізувати власні сили.

Такими ж слідами пішов і еміграційний уряд УНР у Варшаві, не зважаючи на те, що історія доказувала протилежне. 14 пунктів Вілсона про самовизначення народів були тільки фойерверком, без жодних наслідків. Версальським договором Вілсон, разом із Клемансо і Лойд Джорджом, немилосердно порубали Европу, згідно зі своїми великороджавними плянами. Коли журналісти звернули Вілсонові увагу на нелогічність його поведінки, він відповів: «Логіка, логіка! Я свину на логіку!» Повчальні слова, повчальна лекція для поневолених народів. Польща здобула собі симпатії світу Падеревським і Шопеном, ми ж таких людей не мали. Про Україну ніхто не знає, або не хотів знати, хіба як про колонію, яка дістасяся тому, хто перший на неї нападе. Україною альянти заткали пельку ненажерливого московського імперіалізму в новій большевицькій формі, а великі смачні куски віддали Польщі, Румунії і Чехо-Словаччині, щоб мати «міцні» заборони проти большевизму.

Пророчистий голос Міхновського «Україна для українців» однаке не пропав. Визвольну боротьбу продовжують СВУ і СУМ в умовах жорсткого комуністичного терору, а на західноукраїнських землях УВО і ОУН. Не зважаючи на послідовне винадовлювання і вислужництво всілих «рідних» яничарів, не зважаючи на тюрми і концтабори, український народ твердо стояв на своїх ногах і не похитнувся ніколи. Молода генерація, одуховлена полум'ям словом Донцова і революційними чинами, на західніх землях пішла в наступ на польський імперіалізм. Верхівка, натомість, заражена опортунізмом і сервілізмом, пішла на співпрацю з ворогом. Навіть тоді, коли англійські послані протестували проти пакифікації західноукраїнських земель, уряд УНР у Варшаві мовчав. Найсильніша легальна партія УНДО пішла на співпрацю з ворогом, яка (співпраця) була безнадійним і глибоко прини-

жуючим сервілізмом. На Волині воєвода Юзефський організував собі групу свінхів під назвою Волинське Українське Об'єднання.

Колишні надії на німців, що їх породив Антикомінтерійський пакт Німеччини з Японією й Італією, після безпощадного здушення самостійності Карпатської України розіялися. Також спроби формування українського війська під проводом Р. Сушка в 1939 р. зазнали поразки, бо німці розв'язали формачію, складену із сотні людей. Карпатська Україна — це був перший поважний спротив насильству в Європі й він повівся новим революційним духом у рядах ОУН. Під большевицькою окупацією завмерли всі політичні партії, діяла й гартувалась тільки підпільна ОУН, наперекір терору, арештам і розстрілам. 10,000 в'язнів знищили большевики в 1941 р., покидаючи західноукраїнські землі. Кров'ю помордованих стелилася Іхня втеча на схід. Але ОУН постійно росла й міцніла, бо для неї дороговказами були січневі Акти 1918-1919 років. Готовалась до нового збройного спротиву.

Вже в квітні 1939 р. ОУН була повністю готова спертись на власні сили, коли П провідником став Степан Бандера, що після розвалу Польщі вийшов із досмертної тюрми. Окріміній славою кристальноїдного революціонера, Степан Бандера стає найбільшим героєм новітніх часів нашої вітчизняної історії. За ним пішли без вагання його друзі. «Великий приклад кліче до наслідування», — каже Ф. Шіллер у «Валенштайні». Не «збіг обставин» висунув С. Бандера на провідника революційного руху, а його революційна зрілість, загартовані довголітнім підпіллям і тюрмою. Я. Стецько пише: «Інстинкт нації непомильний, це значить, що вона піде за вартісними лідерами й віддасть їм авреюлю безсмертних героїв».

Але паразити, які в кожному суспільстві бувають, були і в нас в ці критичні дні. Кость Паньківський у своєму пасквілі «Від держави до комітету» пише: «Позапартийне громадянство мало до ОУН застереження ще з польських часів — зокрема за поширення аморальності серед нелітньої молоді та за неперебірчу терористичну діяльність». Ось як розцінювали революційну дію делкі віджилі представники опортуністичного табору, називаючи її «ширенням аморальності». Завдяки цьому «ширенню аморальності» Україна стала центром героячного спротиву нацизму й комунізму, який (спротив) записався навіки золотими літерами в нашій і світовій історії. Чи ж можна було орієнтуватися на західний світ, коли він Україною зовсім не інтересувався? Америка, як арбітер, виявила себе фатальною і безнадійною, що доказали пізніше Ялта і Потсдам. Орієнтація на чужі сили держави не творить, як це доказав т.зв. Люблінський уряд, або уряд УНР у Варшаві.

«А третій силі, на яку можна було б рахувати, в даному моменті немає», — так письме К. Паньківський. Йому й на думку не спала орієнтація на власні сили. Історію творили колись, наші вороги, нас не питаючись, бо ми не мали провідників революції. Степан Бандера писав: «Мирною політикою держави не збудуємо». Передумовою успішного проведення революції є ідейне надбання і збройна сила. Ще М. Mix-

новський проголосив конечність революційної боротьби, як запоруки перемоги. Велич націоналізму в тому, що він має силу відроджуватись, що ніколи не капітулює і таким даром наділили нас Боже Провидіння та історична невідкличність. В передній лаві став Український Революційний Националізм. Яка школа, що цієї могутньої сили не було в 1917 році в Києві. Тоді Осъмачка вже на чужині писав: «Україну підняли зі своїх сердеч, перед очі Бога і сусідів тільки бандерівці під час другої світової війни, щоб вона ожила, щоб вона заграла бажаним жити знову».

Бути завжди чуйним, бути завжди на сторожі! — ось аксіома українського націоналізму. Ворог хоче, щоб ми спали, щоб не знали, звідки вітер віє і що принесе завтрашній день. Успіх належить тому, хто знає, чого хоче і хто має ініціативу в руках. І тут очманілі довгим сном ляються спросоння: Вони тоталітаристи, вони хочуть бути перші, вони б'ються за владу. Та воно зовсім не так. Не влади хоче український націоналіст, а держави, влада буде народна, сам же український націоналізм — вілья народу. Галасують ще й про те, що український націоналізм, мовляв, ненавидить інші нації; що українські націоналісти «антисеміти». Насправді ж у дії ОУН нема й сліду антисемітизму, а її ставлення до інших націй завжди дружнє, якщо їхня доля подібна до долі України, або коли вони визнають право на суверенітет українського народу. Обвинувачують ОУН і за те, що вона не зайняла відразу ясного становища до гітлерівської Німеччини. А хіба Англія й Америка не переговорювали з Гітлером, відразу зайняли «ясне становище»?

«Коли прийшов «план Барбаросса» і німці вдарили на Схід, з ініціативи ОУН під проводом С. Бандери постають Дружини Українських Националістів, дві військові формaciї в німецьких муниципах, але зачленені на вірність Українській державі, а не Райхові. На чолі тих дружин став Р. Шухевич, майбутній головний командир УПА. Головна мета такої політики була в тому, щоб у відповідний час мати вишколених фахівців восьмого діла. Такий план виправдався, керівники вермахту — Брахвіч, Канаріс, а навіть частинно міністер для східних територій Розенберг — ставились спочатку прихильно до українців, але Гітлер мав інші плани. Згадані відділи не пішли на службу німецьким інтересам, не зважаючи на переслідування і тиск з боку німців. Вони, на той момент, доповнили ряди української революційної армії — УПА.

Перед початком німецько-московської війни, з ініціативи ОУН під проводом С. Бандери, в Кракові постав Український Национальний Комітет, що складався з представників різних політичних середовищ і партій та мав за завдання консолідацію політичних сил, щоб створити з'єднаний фронт. II-ий Великий Збір ОУН в квітні 1941 р. схвалив напрямні негайної і рішучої дії та безкомпромісової боротьби навіть у найскладніших умовах. Німці дивились на Український Национальний Комітет вороже, але, покищо, толерували. В тому ж Кракові, вже з ініціативи німців, постав також Український Центральний Комітет

на чолі з проф. В. Кубійовичем, що мав займатися допомогою акцією й організувати Допомогові комітети. ОУН, передбачаючи зудар німців із большевиками, готувалася до всякої евентуальності. Організуються Похідні Групи, згідно з постановами 1-ої Конференції ОУН, з якими в день вибуху війни подався в напрямі Львова і Я. Стецько.

IV

Ярослав Стецько не тільки пригадує події, а й аналізує їх, отже — з'ясовує історію того періоду. Він не легковажить і різних закидів, навіть дуже злосливих, а завжди трактує їх як речі, що вимагають вияснення. Найбільш переконує не тільки речевий і спокійний аргумент, а головно дія автора, як представника ОУН, що відіграва визначну роль в нашім політичному відродженні. Стійкість, політичний розум і героїзм можна зрозуміти тільки тоді, коли слідкуємо за самими подіями, не забуваючи нашого минулого, суті історії і цілої панорами тодішньої Європи. Україна бо була в центрі розжареного горна.

Німці вдарили на большевиків 22 червня 1941 року. Рівночасно з наступом, Гітлер оголосив відозну, в якій обіцяв знищити большевизм, але нічого не обіцяв поневоленим народам. ОУН, як едина тодішня українська визвольна формaciя, відразу зареагувала і вже чергового дні (23-го червня) вислава німецькому урядові меморандум, притадуючи відповідні права українського народу. Український Національний Комітет теж вислав меморіал до Гітлера, Ріббентропа й Розенберга. Очевидно, на ці меморіали відповіді не було. У Львові під час втечі большевиків (27-го червня) ОУН змобілізувала свої сили, але не для того, щоб робити антизакидівські погроми, як кажуть П. вороги, а для державного будівництва і запровадження порядку, щоб не допустити до ексесів різного шумовиння. Взірцевий поліційний апарат був наладнаний ще до приходу німців. Траплялось тоді й спонтанне вітання німців, бо населення раділо, що пообулося московських большевиків і не знало, з яким наміром прийшли німці. Большиники залишили по собі тисячі помордованіх в'язнів. Першими до Львова ввійшли Дружини Українських Націоналістів, що викликало великий ентузіазм.

Ярослав Стецько прибув до Львова рано 30 червня 1941 року і відразу пішов до митрополита Шептицького, щоб поблагословив запляноване діло. Потім зустрівся із Р. Шухевичем і обговорив ситуацію у Львові та негайні плани дій. Мережа ОУН діяла незвичайно співно. На Національних Зборах цього самого вечора в «Просвіті» Я. Стецька вибрано головою Тимчасового Державного Правління. Раніше цей пост був запропонований старому діячеві Паючишинові, але він відмовився. На Національних Зборах Я. Стецько виступав як перший заступник С. Бандери. Він керувався законами революційної дії, що вимагали революційних рішень. У зачитаному на Національних Зборах Акті відновлення Української Державності, у його першій частині, сказано: «Волею українського народу ОУН під проводом Степана Бандери проголосує відновлення Української державності, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України». А в другій частині:

»На західних землях України твориться українська влада, яка підпорядкується українському національному урядові, що створиться в столиці України — Києві«.

Друга частина Акту особливо важлива, бо вона авторитетно заперечує злослові закиди, що Акт 30 червня 1941 р. не соборницький, бо оголошений у Львові, а не в Києві. Відновлення Української держави можна оголошувати на будь-котрій українській території, що є складовою частиною соборної України. Треба було використати момент, бо завтра могло бути пізно. Я. Стецько в своїй промові сказав: »Для нас завжди і понад усе стоятиме добро Суверенної Соборної Української Держави«. А в летючі ОУН, розповсюджувані у той час, сказано: »Організація ОУН закликає весь український народ не скласти зброй так довго, доки на всіх українських землях не буде створена суверенна Українська держава«. Тоді ж оголошено найпрогресивніший клич: »Свобода народам — свобода людям!« Національні Збори складались із представників усіх українських партій і безпартійних. Українське Державне Правління мусіло виступати, бодай на деякий час, як уряд усієї України.

Я. Стецько казав: »Німців треба ставити перед доконані факти«. Проголосування відновлення Української держави Національні Збори прийняли одноголосно. На хвилях львівської радіостанції понеслась ця радісна вістка по всій Україні, а за кілька днів зформовано повний склад Державного Правління.

Так ОУН близьку складала іспит зрілості. Вже з виступу Г. Коха на Національних Зборах було видно, що німці заскочені Актом 30 червня, але на їх становище не звертали уваги. Митрополит А. Шептицький оголосив пастирський лист, в якому привітав Акт, заявивши: »Честь Україні вимагає робити те, що ви задумали сьогодні«. Список Полікарп оголосив привітального пастирського листа. В Україні, де тільки було можливо, відбувався веснародний плебісцит. Сипали мотили слави, в церквах відправлялися торжественні Богослужби. Як приклад, подамо уривок із книжки О. Горнового »Ідея і Чин«:

»Врешті відбулося звичисте посвячення мотили на Лисоні, що його провів о. декан Бачинський у супроводі 76 священиків та близько 15 тисяч учасників свята, що прибули валками на Лисоню з чотирьох різних повітів. До урочистої польської Служби Божої співав бережанський хор Боян. Після Служби Божої і проповідей, перед могилою, на якій гордо погівав український державний прапор, дефілювало в карних рядах понад 2.000 української молоді. Після дефіліади до зібраного народу промовляв ще один колишній старшина УСС та від ОУН — Осип Горновий«.

Всюди запроваджено відповідний порядок, відновлювано культурно-освітні установи. Відбувалось повне духове оновлення. На Поліссі стала Поліська Січ, на Буковині — Буковинський Курінь. Закипла праця, назив'я мельниківці, які дивились із підозрою на дію Українського Державного Правління, взялися до допомогової акції. Один тільки Кость Паньківський відмежувався від УДП і пішов на спів-

працю з німцями. Він кинув злобну вигадку, що УДП вислато привіт Гітлерові, насправді, це була телеграма з вимогою визнати Українську Незалежну Державу. Вона залишилась без відповіді. Про Паньківського можна тільки сказати: «Погана та птиця, що своє гніздо каляє».

Нав'язуючи до раніших державних актів, Я. Стецько написав листи до А. Лівицького і П. Скоропадського, щоб вони підтримали черговий державний акт. Підтримку дали обидва, хоч із деякою обережністю. Німці заарештували С. Бандеру, а Український Національний Комітет роз'язали. Залишився в дії тільки Український Центральний Комітет на чолі з В. Кубійовичем. 5 липня 1941 р., у деянь арештування С. Бандери в Krakovі, УДПравління вислато до німецького та інших тодішніх державних урядів в Європі декларацію незалежності, але без будь-якої відповіді. До головної кватири Вермахту у Варшаві виїхала делегація, але підтримки не одержала. Володимир Стаків шукав приязніх контактів з німцями в Берліні, також даремно. Варто тут згадати, що й литовці були оголосили відновлення Литовської республіки, проте втручання німців привело до ліквідації самостійності Литви і заарештування її уряду.

Розмова з Г. Кохом у Митрополита, а також розмова Л. Ребета з проф. Баєром — не дали нічого. Німці обіцяли, що по війні Гітлер зробить «велику Україну» аж до Волги. Але ці обіцянки були для наївних, факти говорили щось інше. УДПравління зорганізувало Раду Сенійорів, на чолі з визначним сенійором-політиком д-ром Костем Левицьким. Тоді ж на Я. Стецька відбувся невдалий замах — намагання вбити його пострілом у очі. Взявши до уваги неуникнений гострий конфлікт з німцями, Я. Стецько звільнив деяких членів УДП, щоб всю відповідальність узяти на себе.

10-го липня 1941 р. відбулося засідання Проводу ОУН, на якому брали участь, крім Я. Стецька: М. Лебедь, І. Легенда, Я. Старух, І. Равлик, В. Турковський, Л. Ребет, О. Гасін і особистий секретар Р. Ільницького. Тоді ще раз підтверджено рішення, що УДПравління не уступить, а це означало війну з Німеччиною.

11-го липня 1941 р. німці заарештували Я. Стецька. Розпочались арештування, але вони не могли знищити волі українського народу, висловленої Актом 30 червня 1941 р. Німецька політична дурнота не-відхильно вела німців до власної катастрофи.

Під час арешту Я. Стецько відмовився складати будь-які зізнання чи підписувати протоколи. З в'язниці келій йому вдалося ще вислати «грипса» до митрополита А. Шептицького, повідомляючи його про все, що сталося. Зі Львова Я. Стецька відставлено до Берліну. Не зважаючи на всі намагання німців намовити С. Бандеру і Я. Стецька роз'язати Державне управління і відкликати Акт 30 червня, вони зустріли від них рішучий спротив. Німці пропонували змінити УДПравління якимсь «Ляндратом», «для спільнотої відповідальності».

Розенберга німці призначали райхсміністром для східніх територій, а Е. Коха, після зайняття Києва німцями, призначали райхскомісаром України. Його вся Україна називала «катом».

С. Бандеру і Я. Стецько поставлено тимчасово під домашній арешт, надіючись, що вони скапітулюють. Вони мали зголосуватись на поліцію. В той час Я. Стецько інформував нейтральні посольства про ситуацію України і її державність. Мав теж розмову з японським амбасадором Ошімою, який ставився до України прихильно, але його інтервенція у Гітлера була також безуспішна. Врешті, відбулася остаточна розмова (11 вересня 1941 р.) у Розенберга, на якій були Бандера, Стецько, Ярий і Стаків. Німці остаточно відкинули визнання Української держави. С. Бандеру, Я. Стецько, Стаківа і багато інших в Берліні заарештовано. У Львові і в цілому краю німці провели масові арешти українських націоналістів. З членів УДПравління замордовано у тюрмі І. Климова-Легенду, А. П'ясецького, Д. Яціва. 24-го січня 1942 року відставлено до Саксенгаузену Я. Стецько, І. Габрусевича, О. Тюшку, Р. Ільницького. А згодом, з поліційної тюрми в Берліні, привезли Й. С. Бандеру. Габрусевич і Ольжич загинули під тортурами в Саксенгаузені смертю героїв нашої визвольної історії. Аж 28 вересня 1944 року, С. Бандера і Я. Стецько опинилися на волі, напередодні упадку Раіху. Присмирені німці намовляли їх до співпраці, але даремно. С. Бандера і Я. Стецько просто втекли.

Тим часом вже 20 липня 1941 р., ОУН випустила в краю проти-німецькі листівки, які викликали бурю протестів проти німців. ОУН знову пішла в глибоке підпілля. Раду Сенійорів перетворено на Українську Національну Раду. Крайовий Провід ОУН писав: «Всякі спроби хоч би тимчасової полагоди української проблеми в вузько територіальному розумінні, безумовно негативно впливають і впливати будуть на вирішення української державності в усій її ширині».

22 липня 1941 р. Галичину прилучено до Генеральної Губернії, а генерал-губернатор Франк оголосив ганебну проклямацію, в якій напіть не було слова «Україна». Проти цього прилуччення УДПравління вислато протест, підписаний Я. Стецьком. Також Українська Національна Рада вислава відповідний меморандум, але Франк меморандуму не прийняв навіть тоді, коли К. Паньківський, як секретар УНРади, і Кубійович у Krakovі на власну руку передавали і злагідили тон меморандуму. Паньківський пішов на нову співпрацю з німцями, з пертрактаціях із львівським губернатором Лішлем він устійнив, що Секретаріат УНРади замінено на Український Комітет, що організував численні Допомогові Комітети і свої Делегатури в краю. Пізніше Український Комітет і Український Центральний Комітет в Krakovі злутились разом на чолі з Кубійовичем, як головою, і Паньківським, як заступником. «Краківські Вісті» і «Львівські Вісті» стали німецькими органами українською мовою.

Не зважаючи на те, що на початку війни німецька армія переможно просувалась уперед, ситуація все більше ускладнювалась. Умовини життя на українських центральних землях були дуже небезпечні. Було безліч провокаторів і диверсантів і саме з їхньої руки згинули у Вінниці два провідні мельниківці — Сіборський і Сеник, а їхню смерть злосливо приписувано бандерівцям.

На центральні й східні землі України вирушили Похідні Групи ОУН, заздалегідь вишколені (5 тисяч людей), щоб допомагати своїм братам. Тоді ж у листівках ОУН виразно зазначено: «Без осередньо-східніх українських земель немає самостійності української держави». Так ще раз піявилися безпідставними закиди, що ОУН будувала державу тільки у Львові. Акт 30 червня 1941 р. був історично необхідністю і без нього світ міг нас потрактувати як гітлерівських колаборантів, що й намагались робити московські большевики і їхні вислужники. Честь нашу врятувала ОУН, яка була ініціатором всенародного Акту.

Похідні Групи ОУН влаштовували віча, розповсюджували відповідну літературу, організували адміністрацію, а в першу чергу міліцію для зберігання суспільного порядку. Україна хвилює ожива після багатолітньої жорстокої московсько-большевицької неполі. Всюди організувалось культурне і релігійне життя, народ показав, що його жодна ворожа сила не може знищити. Відновилась видавнича діяльність, появилось 115 газет, відчинились школи, театри, клуби. У звільненому від москалів Кисі в жовтні 1941 р. постала Українська Національна Рада, але й вона практичної ролі не могла відіграти. Її головою був проф. М. Величківський. Українська Національна Рада постала теж в Рівному, а в Дніпропетровському — Український Національний Комітет. Німці швидко показали своє правдиве обличчя, не краще від московських сатрапів. На центрально-східніх українських землях, вони не дозволили навіть того, що на західних. Почались масові арештування українських діячів і розстріли. Німцям помагала большевицька агентура. Українську Національну Раду в Києві розв'язано 6 березня 1942 р. Крім народних шкіл, на інші не дозволено. Німецький сатрап України Е. Кох заявив у грудні 1941 року таке: «Німецькі вояки віддають життя за цей негерфольк». Нарід зрозумів, що Україна далі має бути колонією, як і за московських большевиків. За здоров'я Е. Коха пив тост навіть Сталін, Коха большевики не зинчили і після війни, навіть не судили.

Український народ відповів німцям збройними повстаннями, що розгорілись на Волині, Чернігівщині і Київщині. Німці палили цілі села й розстрілювали людей. Танками і скорострілами придущували волю і гідність української нації. Більшість членів Похідних Груп ОУН загинула з рук німецьких спришків, але всі вони, мертві й живі, окрилились легендарною славою. Вони віддавали своє життя за батьківщину так, як герой Крут, Базару і Полтави, Конотопу і Калки. Знали, що смерть за УССД — це не поразка, а перемога українського етосу. Знали, за що вмирали і проти кого боролися. Так Акт 30 червня викликав закономірну конsekвенцію — боротьбу.

Акт 30 червня 1941 р. — це була воля українського народу, незалежна від згоди окупантів. Я. Стецько пише в своїй книжці: «Для кожного українського патріота, не тільки націоналіста-революціонера, було ясним, що в такий час щось мусить велике статись». І воно сталося, як невідкличність правди, на перекір усім злим силам світу. Дрібні душі не бачать тієї незмируючої сутверденної сили великого на-

роду, сили, що вибухає в кожний пригожий момент, як викристалізований ідеал держави. Цієї сили, як і Акту 30 червня 1941 р., ніхто не зітре з нашої історії і з сердеч українського народу.

V

У кожному, навіть найбільш розвиненому суспільстві, є така чи інша опозиція. Так сталося і з Актом 30 червня 1941 року. В час його проголошення опозиціонери мовчали, ентузіазм широких народних мас був надто великий, щоб можна було йому протиставитись. Як звичайно, були деякі «нейтральні», про яких Данте пише: »Найгарячіші місця в пеклі зарезервовані для тих, хто в період моральної кризи зберігає свою нейтральність«. Тоді тільки одиниці співпрацювали з німцями, а голоси критики Акту 30 червня 1941 р. піднялися щойно після ліквідації відновленої державності та закінчення війни, і то на еміграції. Власне тоді, коли цвіт нашого народу загинув у боротьбі за незалежність і ворог поклав свою жорстоку лапу на Україну, — опортуністи знову стали «патріотами» і зчинили крик про «бездільні жертви», почали проповідувати орієнтацію на еволюцію, просто на вигідну кон'юнктуру чи навіть на контакти з ворогом.

Дивно звучать ті воронячі голоси в той час, коли Україна дала всій Європі приклад і показала шлях до правдивого поступу. Орієнтацію на власні сили «критики» назвали «романтикою», а носіїв тієї «романтики» — «лицарями абсурду». Але все це тільки гістерична критикоманія, без жодної логічної аргументації. Тенденційна література і різні пасквілі не надаються для наукової оцінки, а ділову критику нема. Книжки К. Паньківського і Я. Гайваса не можна трактувати як ділову критичну літературу, все ж злобним наклепам треба дати відсіч. Візьмемо до уваги тільки К. Паньківського, бо він був у центрі тодішнього життя, пішов далеко назустріч німцям. Так, зрештою, чинить і Я. Стецько, відповідаючи на головніші закиди К. Паньківського.

Для голеви Аптекоуправління, бо таким був Паньківський під большевиками — «все пройшло непомітно». Так пише він у своїй книжці «Від Держави до Комітету». Він ніяк не розуміє того, що в революційний час вирішue ініціатива. Так було з Леніном, який мав тільки невеличку горстку активістів. »Що зробила організація за час двох років?« — питас Паньківський. Власне цього він поміж чотирма стінами Аптекоуправління не бачив і не розумів, не хотів знати, що підпільна організація уже багато років боролася за долю свого народу й здобула собі в нього довір'я, вдачність і пошану. Для Паньківського, боротьба й жертви найкращих синів і дочек України — «дешева революційна агітка». »Надто самопевна форма Акту створення держави« власне виявила готові на все і здисципліновані державницькі сили, що не хотіли «ждати», щоб німці «дали» нам «самостійну державу».

Паньківський пише, що Я. Стецько на Національних Зборах виступив у німецькому військовому плащі і говорив «тихим голосом». А про те, що Я. Стецько пробирається нелегально через кордон і поміж німецькими військовими формациями, що маршиували на Схід, він не згадує. При-

Іхавши 30 червня 1941 р. вранці до Львова, Я. Стецько не думав про прем'єрський фрак, а про спріду, щоб негайно поставити німців перед доконаний факт. Коли ж уже звечорі того ж дня на Національних Зборах говорив тихим голосом, то тому, що таїй голос має, в нього і сьогодні голос спокійний, зосереджений, але твердий. Власне тому він відразу здобув собі симпатію членів Національних Зборів, ікі не були випадковими людьми, а чоловіками представниками політичного і культурного українського світу. Один тільки К. Паньківський був недоволений «одягом» і «голосом» Я. Стецька.

К. Паньківський, як «патріот», ніяк не міг погодитись із зі словами Я. Стецька, ні з тим, що «німців треба ставити перед доконані факти». Він же із своїми німецькими приятелями поїхав на прогулку до Житомира, а потім і до Києва. 28-го вересня 1941 року він організував у Львові «Народне свято» з приводу «визволення» німцями Києва. Кирило Студинський, відомий радянофіл, для К. Паньківського постать «центральна, світла», а націоналістів, засліплений патологічною ненавистю до ОУН, він називає «авантюристами», «дітваками». Сам же належав до «служивих кадильників» тим, хто був при владі. «Я вказував, — пише він, — чому бунтарство проти німців не дає ніякої користі нашій національній справі, а тільки велику шкоду». І далі: «Нашим завданням було достосуватись». Пристосованці, які пішли за К. Паньківським, ще я сьогодні трапляються, хоч історія дала нам жорстоку лекцію. Пристосованці ніколи не були творцями історії, а тільки динамічні, незламні й самостійні сили, як ось творці Акту 30 червня 1941 року. Кость Паньківський пише, що «вони підняли проти німців боротьбу без ясної мети». Людина, що «пристосовується» мети не має і не розуміє, тому для неї ідеї націоналісти-революціонери «авантюристи», а ОУН «нездатна до якоїсь конструктивної дії в широкому національному маштабі». Отже, ані багаторічна підпільна боротьба, ані величне відродження народу, ані консолідація українських політичних сил у Львові і Krakowі, ані Акт відновлення Української держави — не мають значення для нього. Він навіть не бачить різниці між «большевиками й націоналістами». Болячим дисонансом вражають такі слова, але українська державницька думка вже настільки зріла, що Ї не скомпромітують пустопорожні образливі слова К. Паньківського. «ОУН — він каже — перенесла весь тягар діяльності на терені Галичини на периферії, бо там ще якийсь час могла відіграти деяку роль». Дослівно це саме писали московські большевики, що знову загарбали всі українські землі.

Стільки про К. Паньківського, як про зразок його «політичної критики». Очевидно, критики не боїться, бо факти допомагають правдиво насвітлити історичні події і самі демаскують злобних критиків. Додамо хіба те, що коли 27-го листопада 1942 року гестапо розстріляло у Львові 100 українців за одного гестапівця, то К. Паньківський у своєму еллібраторі писав: «СД виявило людське зрозуміння і прихильність». Цього вже надто досить, щоб припинити дискусію з паном К. Паньківським.

Більш боліче те, що ОУН під проводом А. Мельника відмовилась була від консолідації в Українському Національному Комітеті у Krakowі й не дала підтримки Актові 30 червня 1941 року. Натомість видала лайливий памфлет, назвавши бандерівців «трупами, опортуністами і шкідниками». В листі до Українського Державного Правління А. Мельник не висунув жодних конкретних пропозицій, а тільки назвав бандерівців «бунтівниками». А ті «бунтівники» мали почуття історичної відповідальності і були в той час головною політичною силою на тодішній арені наших визвольних змагань. Вони розгорнули безкомпромісний фронт визвольної боротьби проти окупантів України, що продовжується до сьогодні. Розраховуючи на консолідацію всіх українських політичних сил, ОУН в Українському Державному Правлінні була тільки меншістю. Мельниківці були вислані делегацію до УДП на переговори, але в обличчі тиску німців їх не продовжували. Оцінка тодішніх сил і спроможностей мельниківців не належить до нашої теми. Притадаємо тільки те, що трибунал А. Мельника засудив на кару смерті Степана Бандеру й Ярослава Стецька. Потім цей присуд на С. Бандеру був відкліканий, а на Я. Стецька — ні.

Орієнтація ПУН-у на німців для ОУН під проводом С. Бандери була не тільки несприйнятливою, а й шкідливою для української визвольної справи. Невдовзі й самі мельниківці переконалися до чого веде орієнтація на німців. Деяких із них — широких українських патріотів — німці також заарештували, а в 1943 році заарештували й А. Мельника.

Акт 30 червня 1941 року — як слушно пише Я. Стецько — «був не для тих, що звикли плаузувати». Свіген Коновалець керувався потребами української визвольної політики, тому нав'язував контакти з Литвою, Римом, Японією і Англією й готовувався до революційного чину. А. Мельник не розумів завдань української зовнішньої політики і тримався німців. Тому, коли почалась мобілізація до Української Повстанської Армії, мельниківці у своїй летючці заявили: «Всяка мобілізація до УПА — це політичне і військове безглузді».

Із середовища УНР були закиди, що українську державність проголошено IV-им Універсалом 22 січня 1918 року і тільки уряд УНР має право ІІ відновляти. Але це не право, а узурпація права. Уряд УНРади не мав за собою широких мас українського народу, бо не продовжував його визвольної боротьби на Рідних Землях, а його Варшавський пакт, якого він ніколи не відкликав, крім неслави, нічого по собі не залишив. ОУН завжди була вірна ідеалам 22 січня 1918 і 1919 років. Уряд УНР заявюю прем'єра В. Прокоповича і О. Шульгина 1940 року в Парижі став на боці альянтів, але пізніше відклікав ІІ, коли німці вишли верх. Для середовища УНР, як видно, було важливим не відновлення Української державності, а те, що проголосив відновлення. В той час Державне Правління у Львові було однокім в Європі коаліційним урядом, а його сувореном стали Національні Збори, а не ОУН. Протоложення Акту 30 червня 1941 р. було зумовлене не провінціальною політикою, а необхідністю негайній державницької дії. Я. Стецько пише:

»Галичина є одною частиною України, а столицею є наше вічне місто Київ.«

Закиди про «монопартійність» ОУН також безпідставні, бо ОУН поставила притаман держави понад притаманом партії. Я. Стецько пише: «При будуванні держави мусить бути зосередженої всі українські сили», але «революційна боротьба має свої закони, а революційна організація — свій стиль, методику, виключність дій».

В тодішніх зударах відчуваємо не конфлікт генерацій, а конфлікт концепцій. »ОУН була й буде найбільшою ідеальною силою в політичній дії й боротьбі. А збройна боротьба — це продовження політичної дії«. Завеликі жертви? Я. Стецько пише слушно: »Найменші жертви має той, хто бореться« і цієї перевіреної історією правди нам не вільно забувати. Про велике значення Акту 30 червня 1941 р., про те, що він перекреслював плани Гітлера і дав доказ суверенної волі українського народу пишуть і чужинці, як ось Армстронг у праці »Український націоналізм«, Фредборг у праці »Поза сталевим муром« та інші.

VI

З вибухом другої світової війни ОУН готувалась до великих подій, орієнтуючись виключно на власні сили, на незалежницький рух народу. Раніше, коли німці теж були ворожо наставлені до Москви, коли вони в 1936 р. змонтували Антикомуністичний пакт, була деяка схильність співпрацювати з німцями, але в ім'я власних ідей і власної мети. Проте Гітлерів «Майн кампф» і Розенбергів «Міт 20-го віку» виразно вказали, що від німців нічого доброго сподіватися не можна. Тому Маніфест ОУН 1940 року накреслив власний незалежний шлях до волі. Це був дороговказ, що його дала українському народові едина ОУН. Степан Бандера і Ярослав Стецько розпрашували політичну стратегію, Р. Шухевич — мілітарну, а С. Ленкавський — пропагандистичну. Власні сили і сили поневолених народів становили творчий дуалізм з однією метою. Підпільну мережу ОУН і величавий динамізм П. Похідних Груп описав Л. Шанковський у своїй книжці »Похідні Групи ОУН«.

Тодішні умови відбудови Української держави були жахливі: голод, відсутність транспорту і наслідки багатолітнього поневолення й терору, велика трагедія сімейна і народна, що ІІ годі описати. Проте ОУН склада یсторичний іспит блискуче і пройшла вогнему спробу без вагань. Консеквенцією Акту 30 червня 1941 р. в зударі з німецькою глупотою мусіла бути збройна боротьба, інакше самий Акт 30 червня мав би тільки архівне значення.

Похідні Групи ОУН, що пішли на центральні й східні українські землі відкрили велику правду, що московський большевизм, не зважаючи на його жахливий терор і геноцид, не міг знищити найістотнішого в народі — його національної свідомості й прагнення відновити свою державу. В той час з'явилася праця Я. Стецька »Новий суспільний лад«, у якій з'ясовано проблему колгоспів, робітників, фабрик, капіталістів і релігії. Всі ті питання остаточно мав вирішити народ..

що опиниться в новій фазі боротьби за свою волю і державність, зліквідовану новими гітлерівськими окупантами України.

Українська Повстанська Армія стала всесвітньою збройною силою української нації, а Українська Головна Визвольна Рада — підпільним визвольним керівництвом збройної боротьби. І УПА, і УГВР очолив Чупринка-Шухевич, легендарний герой українського народу. УПА боролася на два фронти — проти німецьких загарбників і проти московсько-більшевицьких окупантів.

Про величезну силу УПА і її загрозу для московської імперії говорить факт, що вже по війні Москва, Польща й Чехо-Словаччина мусіли скласти спільній договір проти неї. Як у часи Хмельниччини, почерез визвольну війну у 1918-20 роках, так українські повстанці у 1942-51 роках своєю кров'ю писали героїчну історію нашої визвольної боротьби. Повних 8 років УПА діяла в незвичайно трудних умовах, але не скапітулювала перед ворогом. Її підтримував і допомагав чим тільки міг цілий український народ, за вімком зрадників-яничарів, вислужників ворогів України.

Визвольна боротьба в 1942-1951 роках в Україні стала своєрідним історичним плебісцитом, бо в УПА були сини і дочки всіх народних верств з цілої соборної України.

В розгарі визвольної боротьби поглибилася й розбудувалася концепція спільного фронту поневолених народів. У 1943 році на українських землях, з ініціативи ОУН, відбулася міжнародна конференція, яка стала початком спільної боротьби поневолених народів і поклала основи під антибільшевицький Бльок Народів. Сьогодні визвольну дію АБН-у в світовому маштабі разгортає Я. Стецько, колишній голова УДПравління у 1941 році. Гльобальна концепція АБН-у також інспірована Актом 30 червня 1941 р., вона вщерть розбилла злобні й ворожі закиди на адресу «лицарів абсурду». Ідеологічна війна, що її сьогодні разгортають ОУН і АБН, це війна за душу людини, тому московська імперія найбільше її боїться. Московська імперія добре розуміє значення ідеологічної війни і партизанської визвольної боротьби, знає і те, що сьогодні ідеї ОУН і АБН здобувають собі передове місце у світі.

Це повинні взяти до уваги наші закостенілі «реалітетники», які уважають, що боротьба націоналістів безнадійна, як порив «з мотикою на сонце», тому краще ім (націоналістам) «не рипатися». Реалітетники не розуміють ні історії, ні перспективних вимог часу. Не беруть до уваги й того, що політичні діїчі мусять бути відважні, розумні й повністю віддані справі; таких нам треба — як пише Я. Стецько у праці «30 червня 1941 р.» — «державних мужів, а не емпіrikів і прагматиків».

Найбільший капітал, навіть у безвідглядній ситуації, залишає віра у справедливість та відважні права народу. Дехто називає це зневажливо містикою, проте саме містичка прориває греблю страху, сумніву, зневіри й вагань. Власне через брак містички ПУН був безнадійно замотався в путах страху, сумніву й вагань. Віра не дасть народові ніколи впасти, а безвір'я — це отрута. Приймати пасивно «удари долі» — це смерть, ще й ганебна. Політик, що не здібний зрозуміти ситуації або

не здібний й спанувати, повинен відійти і дати місце тим, що свідомі відповідальності, готові боротися і вмерти в потребі за велику справу.

Такими були творці Акту 30 червня 1941 року, що взяли на себе історичну відповідальність за долю і честь своєї нації, зрозумівши, що іншої подібної сили український народ не має. І не амбіція чи жадоба влади висунула їх наперед, а глибоке зрозуміння відповідальності й необхідності. Не було й жодного «вождизму» — була колегіальність, не було провінціалізму — була соборність. Вони започаткували боротьбу на два фронти і створили нову силу. І в майбутній війні кожний, хто готовий боротися, хто готовий захищати честь і інтереси своєї нації — піде їхніми слідами.

Коли аналізуємо події тих часів, то мусимо брати до уваги не тільки внутрішній, а й зовнішній розвиток подій. Була можливість позбутися обидвох ворогів людства — гітлеризму й московського комунізму. Але альянти не використали цієї нагоди, навпаки — дали москалям пів Європи і сьогодні далі толерують їхню інфільтрацію в цілому світі. Що нас чекає від такої спілоти? Подібних питань багато. Навіть тепер, коли московська агресивність постійно зростає, західні політики далі «не бачать» визвольної боротьби поневолених народів, зокрема України, «бе бачать» своїх правдивих союзників.

На Заході й тепер ігнорують питання визволення України, а разом і з тим нашу історію та визвольну боротьбу. Українськими проблемами цікавляться одиниці, як ось Ботто, Фуллер, Армстронг, Чемберлін, Меннінг. Отже, нашу історію мусимо писати самі, а те, що записане кров'ю — не пропаде ніколи. Прийде час, коли світ «відкриє» Україну, але перш за все мусимо самі здобути для неї волю і державність.

Звернення Воюючої України до українського народу на чужині в 1949 році актуальне і сьогодні: «Звертаємося до Вас, українці, на чужині, у цей історичний момент, до Вас, друзі на еміграції, у далеких країнах Європи й усього світу і кличемо Вас стати єдиним спільним фронтом за велике діло — за відбудову Української Держави».

VII

Нація — слово латинського походження («нація» — родитись). Хоч у давнину називали націями тільки деякі групи людей, проте згодом спільність мови, звичаїв, релігії, традицій й культури зводжувала національну свідомість, яка формувала націю, як суспільну й державну одиницю. Для імперіялістів за націю була тільки держава, але проголошені французькою революцією права людини дали підставу бути повноцінною нацією і націям поневоленим, себто бездержавним, які боряться за свою волю і державну суверенітет. Чи ми повноцінна нація? Це залежить від нас самих, як ми думаемо про себе. Італієць Гіго сказав колись: «Доки Італія не є нацією, італієць не є людиною». В минулому український народ мав свою могутню державу й вона, як невиміруша візія, стоїть перед очима кожної української людини. Понуття людської гідності, свободи, народоправства, що випливає з нашої традиції, сильна віра в призначення своєї нації, навіть готовість

вмерти в обороні прав своєї нації, — чинники, що зберегли нас як націю у боротьбі за волю і державну сувереність.

Такими високими якостями відзначилися українські націоналісти, зокрема тоді, як ініціювали відновлення Української держави Актом 30 червня 1941 р., що став доказом життєвості української нації. Безмежне значення Акту 30 червня 1941 р. в тому, що він став недвоязним виявом категоричного імперативу нації, що ним була, і буде своя держава. Кличем «Здобудеш Українську державу або згинеш в боротьбі за неї» — були наслаженні українські націоналісти-революціонери, що все і всюди, у підпіллі, у тюрмах, в концтаборах чи в полоні — дихали одним ритмом. «Кожний народ має свою духовість», — каже Гердер, яка ніколи не вмирає. Ця духовість виявляється найперше у свідомості нації. «Суть нації — це її свідомість», — кажуть Мадзіні й Старосольський. А «воля — це вирішальний чинник нації» — пише Ренан. Такі ствердження дуже важливі, вони вказують, що нація не пережиток, а майбутнє вільного людства, побудоване на концепції співжиття вільних суверених нашій-держав.

Історичні події, як ось Акт 30 червня 1941 р., мають для життя і розвитку нації особливе значення, як спадщина, яку передається з покоління наступному поколінню, аж до повного відновлення української держави. Завдяки цьому Акту, ми не стали гарматним м'ясом і чужими поплентачами без будь-якої мети. Українські націоналісти віддавали свої сили своїй нації, її творчій дії і боротьбі за існування.

До активного спротиву, до рішучої дії — здібні тільки однодумці, об'єднані однією ідеєю і метою. Такою була ОУН і такою є до сьогодні. Державне Управління 1941-го року залишилося символом безкомпромісності й жертовності його творців.

Що далі віддаємося від Акту 30 червня 1941 р., то більше потягливості об'єктивна критика і оцінка тодішніх подій, що мають безсумнівне велике історичне значення. Націоналіст пояснює історичні події з вірою у вищі вартості, що реалізуються волею людини — це інтерпретація ідеалістична в повному конфлікті з матеріалістичною. Мертві матерія, а інші з нею духовий пасивізм — історії не творять, її творить вольовий, динамічний і цілеспрямований чин небудених індивідуальностей. Великих незвичайних індивідів ми мали і в 1940-1950-их роках нашої визвольної боротьби. Великі індивідуальності стають творцями історії. Тому Карлайл каже, що історія — це біографія великих людей. Гіббон каже, що «незвичайні характери появляються у відповідний час». Це правда, бо власне час динамічного розвитку українського націоналізму виростив небудених одиниць, героїв і провідників нації.

Акт 30 червня 1941 року, як і Акти 22-го січня 1918-1919 років, — це дороговказ для теперішнього і майбутніх поколінь, бо чин — яккаже великий державний муж Перікл — «вішановують тільки чином», у нашему випадку — завершенням української визвольної боротьби і відновленням Української Суверенної Соборної Держави.